

*És minden lágyan ellebeg...:
In honorem Jankovics József*

*És minden lágyan ellebeg...:
In honorem Jankovics József*

*Modus
Hodiernus* 15

*A nyíregyházi Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület
könyvsorozata*

A sorozat szerkesztője:

Merces István

*És minden lágyan ellebeg...:
In honorem Jankovics József*

*Mod^{us}
H^{odiernus} 15*

Nyíregyháza – Eger, 2026

Az előszót írta:

MONOK István

A kötetet szerkesztette:

PINTÉR Márta Zsuzsanna

MERCS István

A címlapon:

.Jankovics József előadást tart

Vaja – Vay Ádám Kastély, 2011. április 08.

© Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület, Nyíregyháza

© Líceum Kiadó, Eger

© Szerzők

ISSN: 2060-2324

ISBN: 978-615-5971-07-5

Támogatta:

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger

Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület, Nyíregyháza

Kiadta:

Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület, Nyíregyháza

Líceum Kiadó, Eger

Nyíregyháza – Eger, 2026

Tartalomjegyzék

...ahogy a saját értékrendünk diktálja: Előszó a Jankovics Józsefre emlékező írásokhoz (MONOK István) 7

A végek tisztelete – szerkesztői előszó (MERCs István) 15

JANKOVICS JÓZSEF IRODALMI KAPCSOLATRENDSZERÉRŐL

„Seregélyestől a Ménesi útig” – életútinterjú Jankovics Józseffel (SZONDI György) 22

ÁCS PÁL, SZÉKELY Júlia

Egy elhidegülő kapcsolat története: Jankovics József és Kovács Sándor Iván 44

JANKOVICS Boglárka, JANKOVICS Petra, SCHILLER Erzsébet

Dedikációk Jankovics József könyvtárában 65

In honorem JANKOVICS JÓZSEF

POLGÁR Anikó

„Szűk nyelve van papíros-követnek”: Ovidius Heroidái Gyöngyösi István fordításában 90

KŐSZEGHY Péter

A Chariclia és az Új életre hozott Chariclia 98

MÉSZÁROS Kálmán

A Murányi Vénusz „síron túli kalandja”?: Egy történelmi tévedés nyomában 130

Csörsz Rumen István

Jankovich Miklós kedves költői: Gyöngyösi István, Ányos Pál és Ráday Gedeon 142

SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza

Gyarmati Balassa Ferenc (1535–1554) tragikusan megszakadt peregrinációja 153

TÓTH Gergely	
<i>Adalékok Bél Mátyás peregrinációjához</i>	163
VÉGH Balázs Béla	
<i>Michael Weiss brassói szász városbíró élete és halála</i>	180
NAGY Levente	
<i>Miért akarták Bethlen Miklóst felakasztatni a császári hadvezérek?: Bethlen Miklós és Giambattista Vico Carafa-életrajza</i>	191
MERCS István	
<i>A késő barokk katolikus prédikációirodalom pólusai: Előljáróban a készülő áttekintéshez</i>	205
PINTÉR Márta Zsuzsanna	
<i>Mitológiai témák a XVII. századi erdélyi színhátékokban: Felvinczi György és a Comico-Tragoedia</i>	219
EGYED Emese	
<i>Argenisi versek</i>	234
BENE Sándor	
<i>Fútól fáig, váltságtól vadságig: Kazinczy Ferenc Zrínyi-olvasata</i>	247
SZÖRÉNYI László	
<i>Nem lehet elég korán kezdeni</i>	262
CSEHY Zoltán	
<i>„Micsoda szemenszedett beszéd ez?!”: Közelítések Esterházy Péter Daisyjéhez</i>	272
<i>Képtár (összeállította: MERCS István)</i>	280
<i>Névmutató (összeállította: EDELÉNYI Márta)</i>	297
<i>A kötet szerzői</i>	314
<i>Table of contents</i>	320
<i>A sorozat kötetei</i>	322

BENE Sándor

Fútól fáig, váltságtól vadságig
– Kazinczy Ferenc Zrínyi-olvasata

Rimay János versét, amelyet Balassi verseinek általa készítendő kiadása bevezetőjéül szánt, sokan ismerik. „Bálint, nemzetedben ki voltál Balássa, / Munkádot kiadom, hogy minden szem lássa...”¹

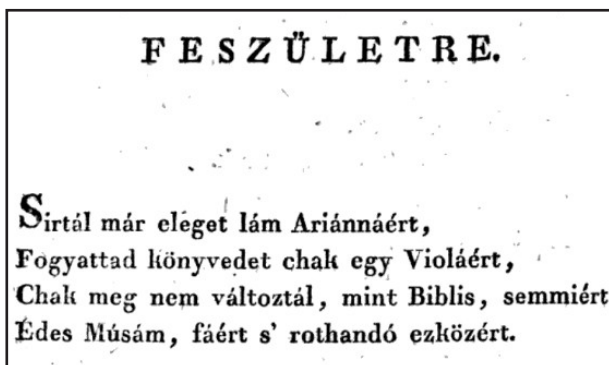
Aztán persze, mint tudjuk, nem adta ki, és nem látta minden szem, sőt, évszázadokra a korpusz nagy része el is tűnt a kíváncsi tekintetek elől. Pedig milyen szívesen olvasnánk ma Balassi (azóta előkerült) verseinek Rimay által autorizált szövegét, és a Mester által kijelölt költő-utód hozzá hozzájuk írott magyarázatait. Ám talán mégsem jártunk ezzel a mulasztással annyira rosszul. Hiszen cserében Rimay János számtalan versében, nem filológusként és textológusként, hanem a nagy előddel versengő költőként, szinte egy egész életmű terjedelmű költői kommentárt hagyott ránk a Balassi-korpuszhoz,² s ezzel talán még többet is nyert a magyar irodalom. A fentebb idézett versében pedig Rimay konkrétan is megidézi Balassit, mintegy szubjektív „poétai képet” fest róla, jelképesen beléptetve őt a magyar költészet történetébe.

Sok szempontból hasonló ehhez az esethez az a történet, amit most szeretnék röviden elmesélni: Kazinczy Ferenc küzdelmét Zrínyi Miklós visszaemeléséért a megújuló, modern magyar irodalomba a XIX. század elején. Kazinczy, Rimaytól eltérően, valóban „kiadta” Zrínyit: már 1816 végén, 1817-es dátummal megjelentette két kötetben Zrínyinek „minden munkájit” (első kötetének címlapját ld. *Képtár* 30. kép), azaz a teljes költői életművet és a *Török áfium ellen való orvosságot*, amivel a *Szigeti veszedelem* szerzője újra élő szereplőjévé vált a kortárs irodalomnak, viszonyulásra, értelmezésre kényszerítve a kor szinte minden

¹ RIMAY JÁNOS *Összes művei*, összeáll. ECKHARDT Sándor, Bp., Akadémiai, 1955, 45.; RIMAY JÁNOS *Írásai*, szerk. ÁCS Pál, Bp., Balassi, 1992, 47. A sort Szentmártoni Szabó Géza javításával (a „nevezetben” helyett „nemzetedben”) idézem, ld. SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA, *Rimay János Balassit magasztaló verse = Szolgálatomat ajánlom: A 60 éves Jankovics Józsefnek*, szerk. CSÁSZTVAY Tünde, NYERGES Judit, Bp., Balassi, 2009, 410–416, 416.

² A hatás felmérésére magam is tettem kísérletet: BENE Sándor, *Rimay Múzsája*, ItK, 2011/3, 271–339.

jelentős alkotóját, Kölcseytől Vörösmartyig, majd Arany Jánosig (és tovább, a XX. és XXI. századi magyar költészetig).³ Emellett azonban elmondható róla, hogy Kazinczy saját nyelvét és költői invencióját is mélyen áthatotta Zrínyi költői nyelve. A *Syrena*-kötet szövegén tett szerkesztői és textológiai beavatkozásai éppúgy sokat elárulnak erről, mint saját alkotásainak Zrínyi-imitációi. A költői invenció forrása sok esetben a textológusi munka volt, és ez fordítva is igaz: Kazinczy felvilágosult gondolatai, preromantikus költői nyelve olykor befolyásolták a textológusi munkáját. Lássuk az első példát erre az összefonódásra.

³ A kiadás történetét, valamint Kazinczy Zrínyi-versének elemzését monográfiámban is feldolgoztam: BENE Sándor, *A harmadik szíren: Zrínyi Miklós költészete*, Bp., Osiris–Gondolat, 2021, 417–418, 587–588, 42–56; illetve 687–702. Az előbbi eredményeire itt csak utalok majd, az utóbbiból néhány rövid részletet szövegszerűen is átemeltem, amennyiben nélkülözhetetlen a kontextus megértéséhez.

Egymás után olvashatjuk Zrínyi Feszület-himnuszának (*Feszületre*) első strófáját, az eredeti, 1651-es bécsi kiadásban,⁴ illetve a Kazinczy-féle 1817-es Zrínyi-kiadásban.⁵ Zrínyi az eredeti szövegben azt mondja (saját „Muzsájához” szólva, vagyis egész költészetét általánosan jellemezve), hogy „meg nem változtál füért s rothandó eszközért”. Mai nyelven ez azt jelenti, hogy költői becsvágya valami magasabbra irányult, nem pusztán a szerelmi költészettel (Ariadné vagy Büblisz szerelmi bánatának megverselése révén) elérhető hírnévre. A „fű” Zrínyinek e helyén (a hátravetett értelmező szerkezet, a „rothando eszköz” tanúskodik róla), egyértelműen az elszáradó, idővel elpusztuló babért, az elenyésző költői dicsőséget jelenti.⁶ Más szóval: a költészet önmagában, bármilyen mesterségbeli tudást is mutat fel, nem nyerhet örök életet – erre csak akkor van módja, ha vallásos témához és isteni ihlethez fordul. Mindez a teljes költői mű, vagyis a kötet kontextusában is érvényes. Gondoljunk az eposz elején a Múza első megszólítására:

Musa! te, ki nem rothadó zöld laurusbul,
Viseled koszorudat, sem gyöngö ágbul...

Zrínyi Múzsája csak akkor töltheti be hivatását, csak akkor segítheti a költőt a magasabb rendű igazság megírására („adj pennámnak erőt, úgy írassak, mint volt”), ha azonosul az Istenszülő Szűz Máriával. Az égi Múza azonban nem rothadó babérlevélből („fű”) viseli koszorúját,

Hanem fényes mennyei szent csillagokbul,
Van kötve koronád holdbol és szép napbul.⁷

Miért áll a fű helyett fa az 1817-es kiadásban? Kazinczy nyilván észrevette, hogy a *Syrena*-kötetben a *laurus*, mint levél, másutt is az „ág”, vagyis a babérfa környezetében áll,⁸ ezért a szokatlannak érzett *füvet* itt *fára* javította. A javítás költői értelmében járt el, megjobbítani akarva az alapszöveget – mondhatnánk, ha minden áron jóhiszeműek szeretnének

⁴ A *Syrena*-kötet 1651-es bécsi kiadásának (RMK I. 842) hasonmás edíciója: ZRÍNYI Miklós, *Adriai tengernek Syrenaia*, Bécs, 1651, hasonmás kiadás, utószó Kovács Sándor Iván, Bp., Akadémiai-Magyar Helikon, 1980.; az idézett strófa digitális másolata: https://rmk.hungaricana.hu/hu/view/RMK_I_842/?r=0&pg=325&layout=s – hozzáférés: 2025. 07. 25.

⁵ *Zrínyinek minden munkáji*, kiad. KAZINCZY Ferenc, Bp., TRATTNER János Tamás, 2: 150 (a lapszámozás a két kötetben folyamatos).

⁶ Részletesen: BENE Sándor, *A harmadik szirén...*, 417–418, 587–588.

⁷ A hivatkozott locusok: *Szigeti veszedelem*, I, 3–5.

⁸ *Idilium* II, 7, 10; *Arianna sírása*, 8.

lenni. Persze érdemes már itt figyelni rá: a javítás egyúttal azt is jelentette, hogy Kazinczy visszametszette a vallásos utalásokat, és csakis a babér antikizáló értelmezését hagyta meg Zrínyi szövegében.

A textológusi-filológusi eljárást az originális szövegek, a saját versek is visszaigazolják. Pillantsunk megerősítésért az ifjú Wesselényi Miklós báró üdvözlésére írott Kazinczy-vers zárlatára.⁹ A motívumok logikusan épülnek fel. Egyfelől: a dicsőség sziklás ösvényén az önfeláldozásra is hajlandó *ősök* kalauzolhatják az ifjút. Másfelől viszont Pallas szent *fája*, a babér, azaz a költészet, s vele együtt a bölcsesség és a szerelem is adhatnak az életnek célt és értelmet, nem kevésbé, mint a harc a hazáért.

Nagy őseidnek szent árnyékaik
Kiket hazánk Védistenségei közzé
Tisztelve vitt, mert készek voltak értte
Letenni lelkeiket, gerjeszthetik
Keblednek szép tüzét, hogy a' Dicsőség'
Sziklás ösvényén nyomdokaikba hágj.
De a' hazáért nem csak veszni szép:
Szép *élni* is őérte: 's a' melly ágat
Minerva tört a' néki szentelt fáról
Atyád' nagylelkű anyja' homlokára,
Az nem kevésbé méltó leghevesbb
Esdekletidre, mint a' melly Ferencznek
Készült zászlójit ékesíteni.¹⁰

A strófát bevezető sorokkal a Zrínyi-hagyományban járunk, a „házáért veszni” gondolatával indítja majd Kazinczy a híres Zrínyi-esszé is. („Akinek lelkét eltöltötte a kötelesség szava [...] s kész veszni érte, ha kell”).¹¹ A strófa második felének kissé rejtélyes, de azért felfejthető megfogalmazása annyit jelent: nem kevésbé szép a költészetért és a

⁹ A vers önálló nyomtatványként is megjelent 1809-ben. Apropóját az 1809-es, Napóleon elleni nemesi felkelés seregszemléjén fellépő, tizenkét éves gyermekként is mindenkire nagy hatást gyakorló Wesselényi Miklós (1796–1850) köszöntése adta, ld. a kritikai kiadás jegyzeteit: KAZINCZY Ferenc, *Költemények*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2018, 2, 331.

¹⁰ „Báró Wesselényi Miklóshoz” 1809, KAZINCZY Ferenc, *Költemények*, 1, 624–625.

¹¹ KAZINCZY Ferenc, *Zrínyi Miklós Szigetváratt*, Hébe, 1825, 2–24, 2. Ez a részlet Kazinczy kéziratos jegyzetanyagában is fennmaradt: KAZINCZY Ferenc, *Kazinczy Zrínyi-jegyzetei = Széphalom: A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve 10*, kiad. BÉKÉSI Gábor, SVÁB Antal, 1999, 260–288, itt: 286. Kazinczy írásáról részletesen: BENE Sándor, *A harmadik szirén*, 52–56.

bölcsességért (a művelt nagyanya, Dániel Polyxéna kapcsán felemlített „Minerva fájáért”)¹² élni, mint a szerelemért (Kazinczy tehát megidézi az ősatyát, a Murányt és annak úrnőjét, Széchy Máriát szerelmi ostrommal meghódító Wesselényi Ferencet). A vers ilyen módon egyszerre mutat a *Márssal társalkodó murányi Venus* és a *Syrena*-kötet bevezetője felé is.¹³ Zrínyi ugyanis azzal mentegeti a kötetében szereplő szerelmi verseket, hogy „... nem egyenetlen az szerelem vitézséggel [...] Mars sisakjában is galambok fészkeltek, jól látszik belőle, mennyire szereti Vénusz Marsot.”¹⁴ Gyöngyösi István pedig pontosan ezt a gondolatot illusztrálja Wesselényi „hőstettének” a múltat megszépítő előadásával. Kazinczy tehát itt nem pusztán felidézi az irodalmi múltat (a két előszöveget), hanem egyenesen benne él Zrínyi világában, sőt, kitágítja azt, reflektál Zrínyi költészetének korabeli recepciójára is.

Vessünk egy pillantást e költői célokat (is) szolgáló szövegjavítás tágabb irodalomtörténeti és eszmetörténeti kontextusára. Az 1816-os Zrínyi-kiadás története jól illusztrálja Kazinczy költői és textológusi munkájának összefonódását. Tudjuk, hogy a két kötetes kiadás filológiai apparátus (szövegkritikai jegyzetek és magyarázó kommentár) nélkül jelent meg, aminek az volt az oka, hogy jóllehet Kazinczy hosszú és alapos munkával készült a jegyzetek összeállítására, ámde a munka kellős közepén, 1816 elején, súlyosan összekülönbözött Trattner János Tamással, pesti kiadójával. Trattner ugyanis korholó levelet írt neki a szintén ekkor befejezett Klopstock-fordításáról, amiben felrótta a stílus

¹² Vargyasi báró Dániel Polyxéna (1720–1775), a vers címzettjének, az ifjabb Wesselényi Miklósnak nagyanyja; KAZINCZY, *Költemények*, 2: 334.

¹³ Kazinczy maga is jegyzetben, majd a jegyzethez fűzött levél-kommentárban (id. Wesselényi Miklósnak, 1809. szept. 1.) magyarázta a negatív konnotációk és áthallások elhárítására tett erőfeszítéseit: Wesselényi Ferenc „győzedeleit megakasztotta az idő, s Murányt inkább *matre dea monstrante viam* [az istenanya – ti. Venus – útmutatásával, vö. Verg. *Aen.*, I, 382. – B. S.] mint a Márs segédje [ti. segítsége – B. S.] által vette meg [...] a Virgiliusból vett versdarab szerencsésen elsíklátja azt a gondolatot, a mellyen némelly Olvasó felakadhatott volna.” KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, kiad. VÁCZY János, HARSÁNYI István, BERLÁSZ Jenő, BUSA Margit, CSAPODI CSABÁNÉ, FÜLÖP Géza, Bp., MTA–Akadémiai, 1–23, 1890–1960, 6: 509–510. vö. KAZINCZY, *Költemények*, 2: 334. Az a bizonyos „gondolat” pedig a Wesselényi „hőstettét” (a várfoglalást a várúrnő, Széchy Mária szívének meghódításával abszolválta) kísérő kortársi és későbbi, olykor ironikus vélemény lett volna..

¹⁴ „Az Olvasónak” = ZRÍNYI Miklós *Összes művei, I–II*, kiad. KLANICZAY Tibor, CSAPODI Csaba, Bp., Szépirodalmi, 1958, 1: 10.

extravaganciáját, neológ túlzásait, mondván, hogy ilyen mértékben nem lehet szembe menni a közízléssel, hiszen a szokatlan nyelvi újítások matt nem tudja majd eladni a könyvet.¹⁵ A kritika a legérzékenyebb pillanatban érkezett, hiszen Kazinczy ekkor dolgozott, párhuzamosan, az Osszián-fordításon is,¹⁶ amibe átfolyatta (egészen pontosan: Helmecczyvel átvezettette) a Zrínyiből kijegyzetelt, neológiának álcázott archaizmusokat – vagyis azzal kísérletezett, hogy a magyar költői, irodalmi nyelvet éppen a régebbi rétegek reciklálásával újítsa meg. „Zörren az ég, bömböl a tenger, a föld robog, csühödik a ló...” – az expresszív fordulatok mind megjelennek a magyar *Ossziánban*.¹⁷ Kazinczy az Osszián-fordításnak az ideális (azaz nem „vad purista”) olvasóra tett várható hatásáról töprengve írta le: „meglehet, hogy amit új íróban nem fogott volna jónak lelni, egy régi Poéta fordításában nem leli rossznak”.¹⁸ Zrínyi hatását is hasonlóan képzelte el, azzal a különbséggel, hogy itt egyenesen az „originálnak”, az eredeti műnek kellett volna ugyanezt a hatást kiváltania. Trattner kritikája pontosan ezt a törekvést találta teliben, azon tehát a széphalmi Mester annak rendje-módja szerint vérig sértődött, és mintegy levette a kezét a Zrínyi-edícióról. A kiadás szerkesztése, sajtó alá rendezése ilyen módon a nyomdászra maradt. Az viszont még tisztelt-példányt sem küldött neki hosszú ideig. (1817 novemberében, tehát majdnem egy évvel a megjelenés után Kazinczy még mindig azt írja Döbrentének: „fedele alatt” egyelőre nem látta a megjelent kiadványt).¹⁹

Amikor a Mester végre megbékült a kiadójával, különös formában igyekezett menteni a történeteket. Egy egyleveles kisnyomtatványt kezdett terjeszteni 1819-ban, rajta egy Zrínyi-idézetekből összeszőtt különös, szinte posztmodern kollázstechnikájú verssel.²⁰ Ennek prózai bevezetőjében már kiemeli Trattner érdemeit, akinek a magyar költészet iránti hűségéért hálával tartozik a haza; továbbá a saját erdélyi utazásával mentegeti az életrajz, a kommentár és a jegyzetek elmaradását a Zrínyi-kiadásból. Mintegy kárpótlásul a Zrínyit és Gyöngyösit (egymással,

¹⁵ Szemere Pál Kazinczynak, 1816. ápr. 12. KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, 14: 121–122. A történeteket maga Kazinczy foglalja össze Kölcsénynek írott 1816. április 14-i levelében: KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, 14: 130.

¹⁶ Alapvető róla: MARGÓCSY István, *Kazinczy Osszián-fordítása, posztmodern szemmel*, Irodalomtörténet, 40 (2009), 413–427.

¹⁷ KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, 13: 197–198.

¹⁸ Kazinczy Helmecczynek, 1815. nov. 7; KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, 13: 266.

¹⁹ Kazinczy Döbrentének, 1816. nov. 30. KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, 14: 454.

²⁰ A ritkaságot közölte: KOSJÁR [KAPOSÍ] Márton, *Kazinczy elfelejtett Zrínyi-értékelése*, ItK, 1959/ 3–4, 515–517.

valamint mindkettejüket Vergiliusszal és Ovidiusszal) összevető „Parallela” hiányáért, így vezeti be költeményét: „közöljük itt poétai képét, melyet Zrínyinek tulajdon festékivel festettünk”.²¹ Tegyük most félre a belterjes szakmai malíciát. (A nyomdász kritikája éppen kapóra jött neki, hiszen így a komparatista kismonográfiává széleledő jegyzetenyaggal való bajlódásból egy kis sértődéssel kihátrálhatott. Úgysem lett volna ideje megírni a jegyzeteket.) Azzal se foglalkozzunk, hogy Kazinczy ezt a versét egyszer, évekkel a Zrínyi-kiadás előtt, már elsütötte. (Egy levele mellékleteként 1811-ben átküldte Berzsenyinek, és most csak egy-két helyen finomított, csiszolt rajta).²² Vegyük inkább alaposan szemügyre a „poétai képét”,²³ amely a maga nemében igazi gyöngyszem.

A Zrínyi-idézetekből és saját közbeszótt strófaiból összeállított költeményben Kazinczy ugyanazt a cento-technikát alkalmazza, amit Zrínyi maga használt Balassira utalva, őt idézve és vele vitázva a *Fantasia poetica* két darabjában.²⁴ A bonyolult beszédhelyzet megalkotása egyfelől az azonosulásra tett kísérletként érthető (Kazinczy Zrínyi hangján szólal meg), másfelől azonban a szerzőt (Kazinczyt) a vers hőseitől és beszélőjétől, a költő Zrínyitől elválasztó távolság bemérésére is lehetőséget ad. Formailag proszopopeiáról van szó, azaz beszéltetésről: a költő utód a költő elődöt beszélteti, méghozzá szokatlanul nagy hányadban saját eredeti szavaival. Kazinczy nem lép elő hőse mögül, hanem magát, a saját irodalmi tevékenységét mintegy hallgatólag a „Zrínyi” által megadott program folytatásaként, beteljesítőjeként értelmezi, tehát utódként lép fel, legitim, a hagyomány teljes jelentését birtokló, az előd szavát

²¹ KOSJÁR [KAPOSÍ] Márton, *Kazinczy elfelejtett...*, 515.

²² KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, 8: 535–537; (Kazinczy Berzsenyinek, 1811. máj. 22); http://deba.unideb.hu/deba/kazinczy_muvei/text.php?id=kazinczy_lev_2009_k – hozzáférés: 2025. 07. 25. A szövegváltozatok egymáshoz való viszonyáról ld. KAZINCZY, *Költemények*, 2: 527–529.

²³ Az eddigi mértékadó elemzések: LACZHÁZI Gyula, *Kazinczy Ferenc Zrínyi-verse*, Irodalmi Magazin, 2019/4, 71–75; HARGITTAY Emil, „... iffiul pro 2bus syllabis Licentia Poetica”: Zrínyi és a magyar nemzeti vers-idom = Zrínyi Miklós és a magyarországi barokk költészet: Tudományos konferencia, Eger, 2020. szeptember 3–5., szerk. BENE Sándor, PINTÉR Márta Zsuzsanna, Eger, Liceum Kiadó, 2021, 189–203. Eredményeikre külön hivatkozás nélkül építke a továbbiakban.

²⁴ BENE Sándor, *A kilencedik útonjáró: Zrínyi Miklós Fantasia poetica és Balassi-hagyomány* = „Az te nagy nevedben én is most, Istenem, kötöttem fel szabályomat”: Végoári élet a hódoltság peremén, szerk. HELTAI Bálint, SIPOS Lajos, Budapest, Magyar Napló Kiadó, 2018, 178–217.; összefoglalóan: BENE Sándor, *A harmadik szíren*, 379–388.

az utolsó hangsúlyig helyesen értő utódként. S hogy tényleg helyesen érti, legalábbis poétikailag, annak számtalan finom jelét adja a szövegépítkezésben. Mindenekelőtt abban, ahogy a költő Zrínyi életét összeházza a *Syrena*-kötet (ismét csak hangsúlyosan a kötet és nem kizárólag az eposz) lírai én-elbeszélésével. Az első strofa a *Syrena*-kötet bevetőjét, az *Olvasónak* szóló híres előszót prafrazeálja, Mars és Vénusz, a harc és a szerelem, a haza és Júlia szolgálata jelölik ki az élet és a költészet sarokpontjait (a bravúros metrumváltás értelmezésére még visszatérek), a következő három strofa (3-4-5) pedig a lírai versekből (az idillekből és a *Fantasia poeticából*) építkezik. A költői narratíva alakításának fontos pontja a hatodik strofa:

Szerelmem eránt így sülyedvén kétségben,
Mit ér rugódozni, mondám, ösztön ellen?
Rettenötes szabályamat vevém kezemben
S fölléptem vitéz Mársnak hős seregében.

Szokatlan, szinte filmes vágás ez. A fiktív utazást a múltba egy valódi – s ráadásul a kötethez képest jövő idejű – életúttal, a költő Zrínyiével helyettesíti. A bravúros montázstechnika eredményeként Szigetvár helyett Pécs és Eszéken találjuk magunkat, az 1664 eleji téli hadjárat helyszínein, majd Montecuccoli mesterkedéseinek kárhóztatásánál („ha idegen társam meg nem gátolt volna, / Rosszabbul lett volna a’ pogány eb’ dolga”). Azonban rögtön e kis minielbeszélés nyitányában finom jelzést kapunk: a „rettenötes szablya” ugyanis a kötet végéről, a *Peroratióból* került ide, a hírért nemcsak pennájával, hanem „rettenetes bajvívó szabályával” is kereső Zrínyi saját programszövegéből, ahol elhagyni készül a költészet terepét, és mintegy jelképesen átlép a való életbe, a dédapa harcainak világából a saját harcokéba. Más szóval tehát Kazinczy itt teljesen legitim módon, a szerzőnek a *Syrena*-kötetben kifejtett saját költői intenciói szerint értelmezi az életutat. Élet és költészet, fikció és valóság egybeszövésének legalább olyan átgondolt technikáját alkalmazza, mint maga az előd-költő, Zrínyi Miklós. Ezt az egységet (6–10. strófák) az 1664-es kitüntetésről, az aranygyapjas rendről szóló megemlékezés zárja:

Még egy Isten nyújtá nekem adományát,
Ki mint Király bírja Helicon’ országát.
Följebb böcsülöm én annak szép csarnokját,
Mint mellyet hord nyakam Spanyol’ aranygyapját.

Ezen a ponton azonban már a kettejük közötti rejtett vita is megkezdődik. Zrínyi kötetkompozíciójának erős üzenete a költészet elhagyása a hősi ideálért, a vágyakozás a hazáért szenvedhető mártíriumra. Kazinczy centója viszont ezen a ponton visszakanyarodik a kötethez, mintha az élet maga csak illusztratív kirándulás lett volna a költészetből. Többre becsüli a körülírással egyértelműen megnevezett Apollónt („ki mint Király bírja Helicon’ országát”), a költészet istenét, mint a valódi királyt, a spanyol uralkodót – azaz a *Syrena* intenciói nála épenséggel a visszájukra fordulnak, a fikció legyőzi a valóságot. Ezt a változást (nevezzük nevén: csúsztatást) azonban nem is olyan könnyű tetten érni, hiszen Kazinczy ezen a ponton éppen Zrínyi saját szavaira vált vissza, s újra csak cento-eljárással a *Syrena* bevezető szövegét, az olvasónak szóló ajánlást verseli meg – négy egész strófában! (Vergilius és Homérosz felvonultatásával, az idegen szavak magyarba olvasztásával, a korrigálás elmulasztásának toposzával: a leglényegesebb közöttük Kazinczy saját nyelvújító programjának vezérszava: „Szegény a’ magyar nyelv, ezt vöttem eszemben. / Írj, és velem lésszesz egyes értelemben”.) Ezzel – ha a bevezető strófának a Mars és Venus szerelmére tett utalását is ideszámoljuk, a terjedelmes vers legnagyobb részében, bő egyharmadában (1. és 11–14. strófák) Zrínyi poétikai nyilatkozatát imitálja-parafrazeálja Kazinczy verse. Ez példátlan arány! Különösen, ha az eredeti *Syrena* terjedelmi viszonyait tartjuk szem előtt, a több mint négyötöd részt kitevő eposszal. S amint a számok Zrínyinél is jelentéssel bírnak, Kazinczynál sem szándéktalan elemek: hiszen „megvan” az eposz nála is, még ha maga a szöveg annak utánzását a költő Zrínyi vitézkedésével is helyettesítette be – a Zrínyi-cento pontosan tizenöt strófából áll. Annyiból, ahány énekből a *Szigeti veszedelem*.

Kazinczy modern megközelítésének jellemző jegyét ilyen módon az irodalmiság, az írás felfokozott értékében láthatjuk: az új kor szereplőjétől már távol áll a hősi eszmény, Zrínyi heroizmusát tudatosan a történelmi személyiséghez kapcsolja, s ezzel egyértelműen jelzi a távolságot. Csak részlegesen azonosul az előddel, annak az írást, a harcot (és a mártíriumot) ötvöző habitusával szemben saját hősiességét (éppen Zrínyi szavaival) irodalmi hősiességgé stilizálja át. Szembeötlően tudatos a távolság rögzítése a metrika területén. Kazinczy elfogadja a kihívást, s maga is Zrínyi módján játszik a 12-es sorral, illetve a négysarkú 12-es strófával. Az első versszak számszakilag 8 soros, valójában azonban a második négyes egység 2x2 félsorból tevődik össze. A „Sok nagy bajt próbáltam, / Vitézüll kiálltam” egy két 6-os félsorból szerkesztett,

belső rímes 12-es sor; a megelőző, szintén belső rímes „Jó hazámért / Juliámért” viszont egy beékelte ősi 8-as (két 4-es félsorból összerakva). A *Fantasia poetica* metrumváltó technikája köszön itt vissza, Zrínyi szellemében. Ami azonban igaz a strófára, nem igaz a sorra: Kazinczy a vers 60 darab 12-es sorából 6-ban szándékosan elrontja a metszetet, ezek a sorok nem felezhetők: „Jele, hogy ő és Venus nem ellenkeznek”, „Jaj, szerelmes Violám, óvjad magadat”, „Ne szakassza szederejin arany hajadat”, „Mivel hazámat s nemzetemet szerettem”, „Hagytam a’ mint elsőben írni találtam”, „Mert tenni nekem vagyon azt jó kedvemben”. Ez 10%-os arány (ha az első strófa második egységét nem számoljuk), ráadásul a hat kérdéses sorból csak kettőt vett át közvetlenül Zrínyitől (az iménti felsorolásból a másodikat és a harmadikat),²⁵ a másik négyet maga írta Zrínyi módjára. Viszont, a másik oldalról: egyetlen sorban sem növeli vagy csökkenti a szótagszámot, nincs 11-es és 13-as sor a versben. Vagyis: elfogadja Zrínyi metrikájának egyik elemét, a metszetingadozást, ám elutasítja, hibának érzi (s nyilván az utólagos korrigálás hiányának tudja be) a szótagszám-ingadozást. „Én soha munkámat meg nem korrigáltam, / Hagytam a’ mint előben írni találtam”.

Az utolsó versszak ezt a szellemképes, részleges, távolságot is tartó azonosulást jeleníti meg, immár azonban nem a poétika, hanem a politika szintjén, a nemzethez forduló felszólításban. „Magyar, még egy munka marad reád tőlünk...” Ez a „tőlünk” a Zrínyi-örökségből azt a területet jelzi, amiben Kazinczy közösnek érzi magát a *Syrena* (és az *Áfium*) szerzőjével: a hazaszeretetet. A vers első változatában a strófa (és a vers) zárósora még így hangzott: „Kövess engem, szeressd hazád! Isten velünk.”²⁶ Az átirat forma egyfelől metrikai-prozódiai bravúr: „Szeressd hazád’, s fölkel ismét. Isten velünk.” Ha a mondattagolás szerint olvassuk, akkor a „fölkel” értelme: feltámad, megújul (*Szeressd hazád, s fölkel ismét – Isten velünk*). Ha viszont a metrumhoz igazodunk, akkor a *fölkelnek* bizony a ‘fölkelés’, ‘lázasadás’ értelme ugrik előtérbe – amit az Isten újra (ismét) megsegíthet. (*Szeressd hazád, s fölkel – ismét Isten velünk*.) Kazinczy ideálja egyértelműen az első, az irodalmi megújulás révén érvényesülő hazaszeretet, ez az, amire a „tőlünk” érvényes, amit Zrínyivel együtt akar a következő generációra hagyományozni. A bravúros metrikai célzással a politikai értelmezés lehetőségére utal. (Éppen úgy, ahogyan saját Zrínyi-kiadását felépíti: első helyre teszi a költői életművet, azonban odailleszti a politikai röpiratot, a *Török áfium ellen való orvosságot*).

²⁵ Vö. *Idilium II*, 15: 1. és 3.

²⁶ KAZINCZY, *Költemények*, 1: 225.

A vers ideáljai, a benne megjelenő értékek határozott hierarchiában állnak össze: szerelem – vitézség / hírnév – költészet – nyelvművelés – hazaszeretet. Nagyrészt egybeesnek a *Syrena* értékeivel, de a mártírium helyére a nyelv gondozása kerül, és a sorrend sem azonos a vitézséget, a hősiességet a csúcsra állító Zrínyiével.

Vizsgáljuk most meg azt, mit nem vállal vagy nem tud folytatni a hagyományból. Az allúziók, a direkt és a rejtett idézetek hálózatával Kazinczy az eposzon messze túlterjeszkedve, szinte a teljes *Syrenát* beépíti a versbe. Megvan Vergilius és Homérosz, megvan Mars és Venus, megvan Júlia és Viola (közvetve tehát nemcsak Zrínyi, hanem Balassi is), sőt, a Dráva-part és a Helikon, illetve annak antik istene, Apollón is. Két fontos szereplő hiányzik mindössze: Orpheusz és az Isten. Legalábbis a kötet nagy részére valamilyen módon – ha másképp nem, rövid allúzióval – hivatkozó Kazinczy két hangsúlyos egységet teljességgel elhagy: az Orpheusz-verseket és a Feszület-himnuszt. De vajon valóban elhagyja őket? Ha így volna, az érintené a *Syrena* egészének (át)értelmezését, hiszen a költészettől a kegyelemig, Orpheusztól a Keresztig vezető út a *Syrena* poétikai programjának tengelye.

Orpheusz kétségkívül nem idéztetik meg a centóban. Ellenkezőleg. Ő idézi Zrínyit, ő maga állítja össze a centót. Nem egyszerűen annyiról van szó, hogy a költészetről szóló tanítást megfogalmazó költő-figura ösképe Orpheusz, Kazinczy tehát fiatalabb neveltjét, Berzsenyit, mintegy az előddel, Zrínyivel szövetkezve, orpheuszi szerepkörben avatja be a magyar költészet folytatásának nemes feladatába. Hanem konkrétan arról, hogy Kazinczy maga minden magyar költőtárs – de legalább minden reménybeli magyar költő – Orpheusza akart lenni, sőt, egész nemzete számára ilyen alakban kívánt fellépni. Az általa elképzelt modernitás és modernizálás, az irodalom-, a nyelv- és a nemzet-újítás programja orfikus, egyszerre nyelvi-esztétikai és filozófiai program. Ezért lesz a versújítás a Kazinczy-féle nyelvújítás középpontja, talán ezért adja folyóiratának az *Orpheus* címet, s ezért lesz a folyóirat költői programja végső soron filozófiai agenda is²⁷ – és további hosszú filologizálás helyett talán elég lesz megemlíteni, hogy saját szabadkőműves nevéül is az Orpheuszt választotta (megelőzve Horváth Ádámot, aki ezt fel is róta neki).²⁸

²⁷ A következőkhöz ld. BALOGH Piroska, *Orpheus, sive philosophia: Kazinczy folyóirata Bacon felől olvasva* = BALOGH Piroska, *Teória és medialitás: A latinitás a magyarországi tudásáramlásban 1800 körül*, Bp., Argumentum, 2015, 266–282.

²⁸ Végül az Arión jutott neki, amit el is fogadott Kazinczytól, vö. PÁLÓCZI HORVÁTH Ádám, *Verses kiadványai (1787–1796)*, s. a. r. TÓTH Barna, Bp.–Debrecen, Universitas–Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015, 603–605, 611.

S mi a helyzet a teológiával? Kazinczy vallásossága régi vitatéma a klasszikus irodalom kutatói között, nem is bonyolódna bele a kérdés alapos taglalásába. Egyetlen vonatkozását emelem ki, ami a Zrínyivel való összevetésben magától is szembeötlő, és a szabadkőműves programmal is szorosan összefügg: a tolerancia elvét. Draskovics Jánost, a hazai szabadkőművesség megújítóját Kazinczy a következő szavakkal jellemzi: „Draskovics tudta a’ hazai historiából, hogy nekünk Magyaroknak minden szerencsétlenségünk onnan ered, hogy egyikünk a’ másikat a’ Vallás miatt pusztította, ’s magunk ellen forgattuk fegyvereinket; mint ember pedig azt tudta, hogy vallásáról az ember senkinek másnak felelőssel nem tartozik, hanem Istennek és a’ maga lelkének; és hogy a’ meggyőződéshez az erőszaknak semmi köze.”²⁹

A kulcsszó itt az erőszak. Kazinczy szótárában van erre egy nagyon gyakori terminus, ami a vallási erőszak mellett minden egyéb indulatvezérelt, erőszakos reakciót egyként minősít: a *vadság*. A vadság a természeti állapot maradéka; oka elsősorban az indulatok, az érzelmek kiművelésének, finomításának elmaradása, a civilizálatlan durvaság, az ösztön-én felülkerekedése az emberen, a „szív vadsága”.³⁰ Önálló tanulmányt is megérdemelne a most már a hálózati kiadás jóvoltából könnyen kereshetővé vált Kazinczy-szövegtengeren végighaladva a ’vad, vadság’ kategória gazdag jelentésbokránájának teljes feltárása – itt most csak egyetlen újabb idézetet hozok, a *Pályám emlékezetéből*, ahol éppen a kőművesség szerepére utal Kazinczy a szív megnevelésében, az indulatok csendesítésében – egyfajta laikus megváltás folyamatában. Így írja le első találkozásait majdani apósával, a szintén szabadkőműves Török Lajossal, Tállyán, 1782. novemberében: „A’ szív’ jósága, melegsége, sokaknál gyanúnak tetszik, mert módjok eltanult: Töröknél, ki nagy társaságokban töltötte már gyermeki esztendejét is, eltanult módja nem látszott eltanult módnak; a’ szív minden cselekedetében, minden szavában, legkisebb mozdulatában festette magát, ’s az ő jelenlétele csendes tisztelést parancsolt, valahol megjelenne, még a’ vadaknál is.”³¹

²⁹ KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, szerk. ORBÁN László, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009, 468. Vö. még a gróf emlékezetére írott sírversét: „Gróf Draskovics János, az Ezredes”, KAZINCZY Ferenc, *Költemények*, 1: 997.

³⁰ Kiragadott példák: „... nagy-atyám a’ legszelídebb, legemberibb szívű úr volt, de korának vadsága szerint rettentő káromkodású”. KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, 395. „Eperjesen töltött időm veszett idő volt volna, ha a’ Tánczmester és egy minden tekintetben tiszteletes leány Pataki vadságomból ki nem faragtak volna; ’s ez is haszon.” KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, 462.

³¹ KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, 492.

A „vadak” itt természetesen a fenti értelemben veendő. A laikus megváltás/megváltódás tökéletesítéséhez azonban az ember saját erőfeszítése, a *tanulás* vezet el. Nincs benne különösebb szerepe az isteni kegyelemnek. Civilizációs törekvés eredménye, az egyénnél éppúgy, mint a népnél is. („... egy szabad nép, melyet én / És Líber vettünk kedvezéseinkbe, / Letészi *vad* tüzét, 's Rómának és Athénnek nyomdokán futásnak indul, / Ugy a' hogy új nép nem futand soha” – mondja emelkedetten a Kazinczy látomásában megidézett Sylvester János.)³²

Ez az a pont, ahol Kazinczy felvilágosult felfogása alapvetően elkülönbözik a Zrínyi-örökségtől. Zrínyi számára a krisztusi megváltásnak személyes tétje volt, mélyen átélt vallásosságának középpontjában a bűn és a kegyelem kategóriái álltak, nemcsak egyénileg, hanem az általa elképzelt „magyar nemzet” szempontjából is, amelynek erősen teologizált politikai üzenetét „dedicálta”. Kazinczynál viszont éppen ezek a fogalmak hiányoznak. Nem az egyik vagy a másik, hanem a bűnbánat dialektikájának teljes terminológiai és fogalmi készlete. Ezért nem citálja a Feszület-himnusz, de még csak allúzióval sem utal rá a Zrínyi-versben. Az általa elképzelt modernitásnak – természetesen itt nem az irodalmi, hanem a jóval szélesebb eszmetörténeti értelemben felfogott modernitásra gondolok – nincs érintkezési felülete a bűnbánattal. Következésképpen a kegyelemmel sem sok.³³ Zrínyi modernitáskritikája erről a főútról elkanyarodott; Kazinczy poétikailag tökéletesen értette, politikailag követte, de teológiai következtetéseinek elfogadása fel sem merült nála.

Befejezőként arra hoznék egy példát, hogy ez az általános habitus hogyan jelenik meg a textológiai munkában. Mert hiszen, ha idézni nem is idézte Kazinczy a Feszület-himnusz, kiadni viszont kiadta. Láttuk már a korábban bemutatott, a fűtől a fáig vezető példán, hogy nem ártatlan, naiv textológusként járt el, hanem ahol szükségét érezte, a konjektúrákban, szövegjavítással is jelét adta annak, hogy miként igyekszik visszamenőleg is beleélni, visszaolvasni magát Zrínyi világába, a saját ízlésének megfelelően alakítva azt. Utolsó példám azonban messze esik az ízlés kérdésétől. Ha újra elővesszük a Zrínyi-kiadást, akkor a *Feszületre* második és az utolsó strófái között világosan látjuk a filológus Kazinczy küzdelmét az ideológussal és költővel. A második strófa még pontosan követi az eredeti Zrínyi-szöveget, az ember megváltásáért életét adó Krisztus siratására felszólítva a Múzsát.

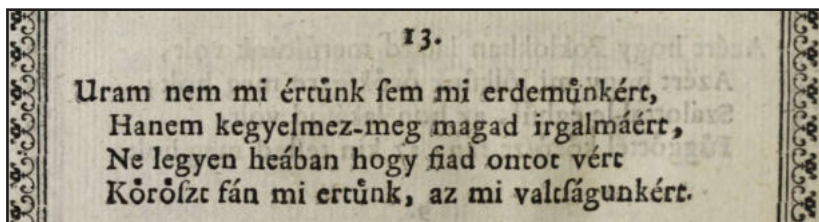
³² KAZINCZY Ferenc, *Költemények*, 1: 361.

³³ „Nem ismerem az Istent és lelkemet: de szeretem, és ezt függésben lenni érzem ő tőle. Ebből áll Religióm” – írja Puky Ferencnek, 1803. március 3-án. KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, 3: 35.

Hid-ki most magadbúl könyvedet nagy okért,
 Arrasz cataractát szemedbül méltóért,
 Azért, ki keöreosztán függöt büneidért,
 Az ki Istened volt, meg-holt **váltságodért**.³⁴

Hid ki most magadbúl könyvedet nagy okért,
 Árasz cataractát szemedbül méltóért;
 Azért ki keoreosztán függöt büneidért,
 Az ki Istened volt, meg holt **váltságodért**.³⁵

A *Syrena*-kódex és az 1651-es bécsi kiadás utolsó, 13. strófája megismétli a *váltságot*³⁶ – ezúttal már a teljes közösségre kiterjesztve annak érvényét. Hasonlítsuk össze végül ezt az 1817-es kiadással.

**13. Uram, nem mi értünk, sem mi érdemünkért
 Hanem kegyelmez meg magad irgalmáért!
 Ne legyen heában, hogy fiad ontot vért
 Köröszt fán mi értünk, az mi vadságunkért!**

Kazinczy változatában a célhatározó okhatározóvá lett: a váltságunkért (értsd: hogy megváltson bennünket) helyett „vadságunkért” (értsd: vadságunk miatt) olvasható.³⁷ A könyvtörténeti szakirodalom

³⁴ A bécsi kiadás digitális másolata: https://rmk.hungaricana.hu/hu/view/RMK_I_842/?r=0&pg=325&layout=s – hozzáférés: 2025. 07. 25. (az itt adott szövegben csak az o fölötti e-vel jelölt ő hangot írtam át mai helyesírássra). A zágrábi kézirathoz képest minimális eltérések mutatkoznak csak; vö. <https://mek.oszk.hu/02600/02676/pdf/pdf/09.pdf> – hozzáférés: 2025. 07. 25.

³⁵ *Zrínyinek minden munkái*, 2: 150. A kiadás láthatóan nagy pontosságra törekszik, még a körösztán hagyományos ‘oe’ jelöléseit is átveszi.

³⁶ A kiadásban: https://rmk.hungaricana.hu/hu/view/RMK_I_842/?r=0&pg=327&layout=s – hozzáférés: 2025. 07. 25.; a kéziratban: <https://mek.oszk.hu/02600/02676/pdf/pdf/10.pdf> – hozzáférés: 2025. 07. 25.

³⁷ *Zrínyinek minden munkái*, 2: 152

már felhívta a figyelmet éppen ennek a szövegrésznek a bizonytalan identitására.³⁸ A magam részéről azonban úgy vélem, itt nem lehet szó mechanikus másolási hibáról; a közbeiktatott kéziratos másolatról pedig nem tudom elképzelni, hogy olyan fokú eszmetörténeti tudatosságot mutatott volna, mint az Kazinczy egyéb, imént idézett szövegeinek kontextuális jelentéséből egyértelműen kiviláglik. Véleményem szerint itt tudatos beavatkozásról van szó – csak éppen a filológus helyett az ideológus Kazinczy írta tovább a magyar költői hagyományt.

Summary

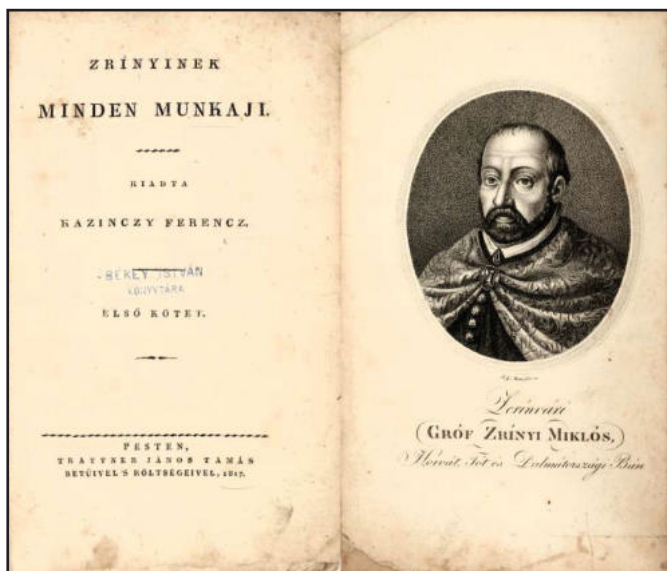
Ferenc Kazinczy's interpretation of Zrínyi

This study examines the textual corrections made by Ferenc Kazinczy in his 1816 edition of Zrínyi's works, which was published in 1817. Kazinczy altered the text of Zrínyi's poem "Feszületre" in two places. In the first stanza, "fű" (meaning "bay leaf") became "fa" (meaning "bay tree"). In the final, 13th stanza, Zrínyi's original text reads "váltságunkért"; in Kazinczy's edition, it appears as "vadságunkért." The meaning of the first version: Christ died for the redemption of human sins; the meaning of the second version: Christ had to die because of human wildness and cruel barbarism. The two corrections are therefore not textological but ideologically motivated: in the former case, the publisher changed the Christian connotation of the laurel "condemned to rot" into a purely classical reference—while in the latter case, the purpose clause, which also had a religious meaning, became a causal clause proclaiming the spirit of the Enlightenment and condemning the uncivilized nature of people. The study outlines the broader context of these textual modifications through an analysis of Kazinczy's poem about Zrínyi (1811, 1819).

³⁸ V. Ecsedy Judit szerint a két kifejezés felcserélése „nyilvánvalóan értelmetlen félreolvasás”, „szinte biztosan félreírás”; V. Ecsedy Judit, *Egy ismeretlen „Syrena”-variáns és Kazinczy: Adalékok Zrínyi Miklós „Adriai tengernek Syrenaia” c. művének kiadástörténetéhez*, ItK, 1991/3, 235–251, 239–240. A magam részéről a váltást inkább eszmetörténeti oldalról látom magyarázhatónak. Ecsedy Judit ugyanakkor példaszerűen méri fel, hogy a Kazinczy-féle variáns hogyan öröklődött tovább az eredeti *Syrena*-kiadás helyett az őt követő Toldy Ferenc – Kazinczy Gábor féle (1852-es és 1853-as) edíciókban.

28–29. Illusztrációk versrészletekkel az *Argenis* 1792-es egri kiadásából

30. Kazinczy Ferenc Zrínyi-kiadásának (1817) címlapja a szigetvári Zrínyi Miklóst ábrázoló metszetképpel

38. Csoportkép tevével
A *Nagy az Isten állatkertje* című konferencia résztvevői
– Nyíregyházi Állatpark, 2015. április 18.

39. Jankovics József előadást tart a *Sok dolog optikai kérdés: Politikai humor a magyar irodalomban* című konferencián, az asztalnál Szentmártoni Szabó Géza és Vadai István
– Vaja, Vay-kastély, 2015. november 13.

40. Jankovics József a Móricz-emlékérem átvételekor
Bihari Albertné és Mercs István társaságában
– Nyíregyháza, 2016. október 17.

42. Ételre-italra várva
– Vaja, Vay-kastély, 2017. december 2.

„Ha belegondolunk, KSI-nek is Keserű hívta fel a figyelmét az első magyar útikönyv szerzőjére, Szepsi Csombor Mártonra, miként Jankovicsban nemcsak KSI, hanem Keserű is felismerte a peregrinus Bethlen Miklós ígéretes kutatóját. Nem túlzás azt mondani, hogy a két mester, Keserű és KSI vetekedtek egymással Jankovicsért.” (ÁCS Pál, SZÉKELY Júlia)

„...Gyöngyösi az esetek döntő többségében ront a szövegen. Nem közvetíti Czobor írásának érzékenységet, költőiségét, esetenként bonyolult, szinte minden magyar előzményt nélkülöző nyelvezetét, nem veszi át az egyedi versformát.” (KÖSZEGHY Péter)

„Az eperjesi vérengzés és a debreceni sarcoltatás megalapozták Carafa hírét Erdélyben is, ahol ugyan sokkal szelídebb módszereket alkalmazott, de azért (...) arról gondoskodott, hogy a tárgyalásra érkező erdélyi urakat Szeben főterén egy akasztott ember látványa fogadja.” (NAGY Lev-ente)

„Csúzy praktizálásával és igehirdetésével a magyar barokk próza egyik lehetséges, de tovább már nem működtethető és nem írható végpontját jelölte ki. A XVIII. század elején megvalósuló ex cathedra hitképviselést a század végére a markáns, de apológiaiába hajló hangnem váltja fel.” (MERCS István)

„Kazinczy saját nyelvét és költői invencióját is mélyen áthatotta Zrínyi költői nyelve. A Syrena-kötet szövegén tett szerkesztői és textológiai beavatkozásai éppúgy sokat elárulnak erről, mint saját alkotásainak Zrínyi-imitációi. A költői invenció forrása sok esetben a textológusi munka volt, és ez fordítva is igaz: Kazinczy felvilágosult gondolatai, preromantikus költői nyelve olykor befolyásolták a textológusi munkáját.” (BENE Sándor)

„Ki volt akkor tehát az a személy, akinek tört címere mellett írta és fejezte be Arany János az eposzt?! Szerintem ez csak a Rákóczi-családra vonatkozhat, hiszen Aranyék Rákóczitól – természetesen I. Györgyre gondolok – kapták a nemességet, ám a Rákóczi-család utána valóban kihalt, mégpedig Rákóczi fiainak, Józsefnek és Györgynek, illetve György apácaként meghalt lányának elhunytával.” (SZÖRÉNYI László)

„Esterházy szubverzív műve alapvetően kérdőjelezte meg a nyelvhez, a szerzőséghez, a hatalmi pozícióhoz való viszonyt, leplezte le azokat a mechanizmusokat, melyek a torz hatalmi diskurzusok (beleérve az ideológiaiag erősen fertőzött irodalomtörténet-írást is) manipulatív gesztusait fétisizálják.” (CSEHY Zoltán)

